

ביאורים

ה' יצר בעולם מערכת כללים רוחנית בעלת מבנה מסודר. כמו בעולם הטבע, יש דברים שמועילים לאדם ויש שמזיקים לו, על פי מידת ההתאמה שלהם לגוף שלו. לגוף האדם צרכים מיוחדים ורגישויות מגוונות, ולכן הוא לא יכול להימצא בכל מזג אוויר, ולאכול מכל הבא ליד. אם הגוף נחשף לדבר שפוגע בו - נגרם לו נזק באופן טבעי. כל עוד הוא לא יקבל טיפול או תרופה ממוקדת כדי להתגבר על הבעיה, הוא לא יוכל להבריא. גם אם האדם יתחרט על מעשיו ויצטער על כך שהוא פגע בגופו, המצב לא ישתנה, כל עוד הוא יושב ללא מעש. על פי אותם כללים בעולם הרוח, לא אמורה להיות שום משמעות לתשובה ללא עשייה. הצער והחרטה אמנם מעידים שהרצון של האדם הוא טוב וטהור, אבל הם לא היו מסוגלים לחולל איזשהו שינוי במערכת שנפגעה מהחטא. התשובה היא חידוש שלא מובן על פי 'הכללים הרגילים', אלא חסד מאת ה'. כוח הפעולה של התשובה לתקן את הפגמים שהאדם יצר, נובע משתי מידות של ה':

1. יושר - החוקים הרוחניים רק מגדירים את הגבולות בין טוב לרע, ומגיבים בהתאם. כשהאדם הפר את החוקים ונהג בדרך לא טובה, הם גורמים לו באופן טבעי לנזק רוחני ולפגם, ולכן מבחינתו אין לתשובה שום ערך. אבל מי שיצר את החוקים, לא כפוף אליהם. ה' יכול לסייע לאדם ש'חצה את הגבולות', לחזור לתוכם. ה' רוצה שהאדם ינהג באורח חיים ישר ומתוקן, ולכן הוא עוזר לו להתיישר בכל מצב.

2. טוב - החוקים הרוחניים הם נוקשים. יש קוד התנהגות קבוע וחד-משמעי, ואין מקום לפשרות והתנצלות. אבל ה', שיצר את החוקים, יכול להתגמש. הוא לא השליך את האדם לתוך מערכת של כללים תובעניים, שקרוב לוודאי שלא יוכל לעמוד בכל דרישותיה, וממתין לראות מה יקרה. ה' חפץ בטוב האדם, ולכן הוא מתערב באופן פעיל ותומך בו, כדי שיישמר ולא יינזק.

הרחבות

• ההבדל בין החכמה, הנבואה והתורה ביחס לחוטא

חוטא מֵהַמְרָשׁוּ. המהרש"א, כתב שלא נראה שישנה מחלוקת בין החכמה, הנבואה והתורה, אלא כל אחת מציגה עונש על סוג אחר של חטא: "ואמר כי החכמה תתן עונש למזיד שיתכפר ביסורין והיינו חטאים תרדף רעה כמו שכתוב ובאו עליך כל הקללות האלה ורדפוך וגו' וזה שאמר הכתוב ביום רעה ראה דהיינו ביום רעה שיבואו עליך יסורין ראה תשובה והנבואה תתן עונש לפושע ומורד שהמיתה ממרקת כמ"ש הנפש החוטאת היא תמות והתורה תתן עונש לשוגג שהוא הקרבן והקב"ה במדת חסדו אמר יעשה תשובה ויתודה כו' דאין לך דבר שעומד בפני התשובה וז"ש טוב וישר ה' וגו' שהוא יורה חטאים בדרך בלא עונש ומיתה רק בתשובה שלימה" [חידושי אגדות ליומא לו:].

• מציאותה של התשובה מעל ההיגיון

שְׂמֵצַד הַשְּׂכָל אֵין רְאוּי שִׁיחָה לְחֻטְא תְּשׁוּבָה. רבי חיים מטשרנוביץ, בספרו "סידורו של שבת", כתב על דברי המדרש הללו: "שאם האדם חטא לפניו ועבר על רצונו וודאי שהי' שורת הדין נותן שלא יקבל בתשובה... הנך רואה בעיניך כי החכמה האנושית והמדריגה הנבואית לא גורו בחוטא שום תיקון כלל... כי באמת התשובה אין לה מקום לפי שורת הדין והשכל... אבל הוא על דרך חסד הגדול וגודל החנינה והחמלה ונדבה הנמשך מאת בורא כל עולמים ברוך הוא וברוך שמו שיקבלנו בתשובה על כי חפץ חסד הוא ולא יחפוץ במות המת כי אם בשובו מדרכיו וחיה ותגדל חסדו עם האדם לפתוח לו שערי תשובה כרחמיו וכרוב חסדיו להנטותו לתחיה" [חלק ב, דרוש ג, פרק א].

שאלות לדיון

- מהו החידוש הגדול שיש בתשובה? מדוע זה "נפלא בעינינו"?
- אם התורה אומרת דבר מסוים בנוגע לתשובה והקב"ה אומר דבר אחר, אז היכן כתובה ההדרכה של הקב"ה לתשובה?

וּבְמִדְרָשׁ (ולקו"ש תהלים, רמז תשב): שְׂאֵלוֹ לְחֻטְא מֵהַ עֲנִשׁוֹ? אָמְרָה: "חֲטָאִים תִּרְדָּף רְעָה" (משלי יג, כא), שְׂאֵלוֹ לְנִבְוָאָה: חֻטְא מֵהַ עֲנִשׁוֹ? אָמְרָה: "הַנֶּפֶשׁ הַחַטָּאת הִיא תִּמְוֹת" (יחזקאל יח, ד), שְׂאֵלוֹ לְתוֹרָה: חֻטְא מֵהַ עֲנִשׁוֹ? אָמְרָה: יְבִיא אֲשֶׁם וַיִּתְּפֹר, שְׂאֵלוֹ לְהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: חֻטְא מֵהַ עֲנִשׁוֹ? אָמַר: יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה וַיִּתְּפֹר, הִדָּא הוּא דְכָתִיב: "טוֹב וַיִּשָּׁר ה' עַל כֵּן יוֹרָה חֲטָאִים בְּדִרְךָ" (תהלים כה, ח). לְמָהּ הוּא טוֹב? בְּשִׁבִילֵי שְׂהוּא יִשָּׁר, וְלְמָהּ הוּא יִשָּׁר? בְּשִׁבִיל שְׂהוּא טוֹב, עַד כָּאֵן.

בְּמִדְרָשׁ הִזָּה בָּא לְבָאָר, כִּי אִם שְׂהֶאֱמַת הוּא שְׂמֵצַד הַשְּׂכָלֵי אֵין רְאוּי שִׁיחָה לְחֻטְא תְּשׁוּבָה, מְכַל מְקוֹם יֵשׁ לְאֲדָם תְּשׁוּבָה, וְאָף כִּי נִפְלְאָת הִיא בְּעֵינֵינוּ. וְזָה שְׂאָמַר: "טוֹב וַיִּשָּׁר ה' עַל כֵּן יוֹרָה חֲטָאִים בְּדִרְךָ", וְרָצָה לִדְבַר שְׂה' יִתְּבַרְךָ הוּא מוֹרָה לְחֻטְא הַדִּרְךָ הַיִּשָּׁר שְׂה' יִתְּבַרְךָ הוּא הַיִּשָּׁר, וּמֵאַחַר שְׂהוּא הַיִּשָּׁר - הוּא גַם כֵּן מוֹרָה הַדִּרְךָ הַיִּשָּׁר לְאֲדָם, וְעוֹד כִּי מִפְּנֵי כִּי הַרְעָה מוֹכֵן לְרִשְׁעִים בְּסוֹף וְהוּא יִתְּבַרְךָ טוֹב וְהַטוֹב רוֹצֵה בְּטוֹב וְלֹא בְּרַע שִׁיחָה לְרִשָּׁע, וְלִפְיָךָ מֵצַד ב' בְּחֵינֹתֵי מֵה שְׂהוּא יִתְּבַרְךָ טוֹב וַיִּשָּׁר, רְאוּי שְׂה' יִתְּבַרְךָ מוֹרָה לְחֻטְאִים שְׂהֵם הוֹלְכִים בְּדִרְךָ מְעַקֵּם, מוֹרָה לְהֵם אֶל דִּרְךָ הַיִּשָּׁר וְלְהַצִּיל אוֹתָם מִן הַרְעָה אֲשֶׁר מוֹכֵן לְרִשְׁעִים.

התשובה ראויה מה'

בְּשִׁבִיל - בגלל. **שְׂמֵצַד הַשְּׂכָל** - לא ניתן לתקן את המעשים הרעים שכבר נעשו. **ב' בְּחֵינֹת** - כשהאדם חטא הוא גם נטה מהדרך הישרה וגם סופו להיענש והקב"ה מורה לאדם את היכולת לשוב ולתקן את שני הדברים.

ביאורים

המדרש ציין שתי מידות של ה', שנותנות לתשובה את הכוח לפעול ולשנות את האדם. היה אפשר להבין שכל מידה עומדת בפני עצמה ואין קשר ביניהן, אבל המדרש מדגיש שהן תלויות זו בזו, ובעצם נחשבות לסיבה אחת בעלת שתי פנים.

האם רצון ה' להיטיב עם האדם הוא בעצם ויתור על הכללים? ה' יצר מערכת חוקים רוחנית שהעולם והאדם מתנהלים על פיה, ובכל זאת הוא מאפשר לחרוג מחוקים אלה משום שהוא מרחם על האדם. התפיסה הזו מציירת את טוב ה' כפשרנות, שחסר בה יושר. כביכול הכללים של עולם הטבע חזקים ורציניים הרבה יותר, לעומת הכללים של עולם הרוח שהם גמישים ומשתנים בגלל רחמיו של ה'. אבל האמת היא, שהתשובה לא באה על חשבון הכללים, אלא היא חלק מהכללים ואחד החשובים שבהם. מידת הדין, שבאה לידי ביטוי בחוקים הנוקשים, מציבה רף רוחני גבוה, ותביעה לשלמות ומצוינות. היא אמנם צודקת מצד עצמה, כי היא בסך הכול משרטטת את הגבולות של דרך הישר, אבל היא מתעלמת לחלוטין מכוחות החיים של האדם; יש בה אמת מוחלטת, אבל היא לא מתאימה לעולם שיש בו נוכחות מתמדת של שקר, ולאדם שחשוף לגירויים באופן קבוע. היא מדברת בשפה של מלאכים שלא מכירים מציאות אחרת מלבד רצון ה', ולא מדברת בשפה של בני האדם בעלי גוף מוגבל, שנמצאים במאבק ובהתמודדות יומיומית. הרחמים נועדו לאזן את הדין, כדי שהוא לא יהיה רק אמת, אלא גם ישר. מידת היושר מחייבת להתחשב בחולשות ובתכונות האנושיות, כדי לקבוע את היחס והתגובה הראויה לאדם שחטא. כמו כן היושר נובע מכך שה' רוצה בהצלחת האדם ולא בכישלונו, ולכן הוא לא מסתפק בהגדרת הכללים, אלא בהתאמה שלהם לעולמו של האדם. מאותה הסיבה, טוב ה' לא נובע מוויתור, אלא ממדישה צודקת וישרה להתאים את המתח הרוחני הגבוה לעולם הזה.

הרחבות

• האם הקב"ה ותרן?

כָּל הָאוֹמֵר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְתָרַן - יִתְּרוֹ לוֹ חַיִּי. במדרש נאמר: "ערב ראש השנה גדולי הדור מתעניין והקב"ה מוותר להם שליש מעונותיהם, ומראש השנה ועד יום הכפורים יחידים מתענים והקב"ה מוותר שליש מעונותיהם וביום הכפורים כל ישראל מתעניין ומבקשין רחמים אנשים ונשים וטף והקב"ה מוותר להם את הכל..." [מדרש תנחומא, פרשת אמור, סימן כב].

השל"ה הקדוש, התייחס לדברי המדרש הללו, וכתב: "והיה עולה על דעתי לומר, שהויתור הנזכר כאן, אינו על העבירות מה שהאדם עושה בעצמו, כי כל האומר הקדוש ברוך הוא ותרן כו', אלא קאי על העבירות שכל ישראל ערבין זה בזה [שבועות לט א]. והשם יתברך מוותר בערב ראש השנה שליש מהערבות של כל ישראל זה בעד זה. ואחר כך בעשרת ימי תשובה, השליש השני כו'". [של"ה, מסכת ראש השנה, פרק תורה אור, סעיף נו].

בספר נפש החיים, דן בדברי המדרש על "האומר הקב"ה ותרן", וכתב: "ולכאורה יפלא הלא אפילו אדם איש חסד מתנהג במדת וותרנות. אמנם הוא כמו שכתבנו לעיל שאינו על דרך העונש ונקימה חס ושלום רק חטאים תרדף רעה שהחטא עצמו הוא עונשו כי מעת הבריאה קבע הוא יתברך שמו כל סדרי הנהגת העולמות שיהיו תלויים כפי התעוררות מעשי האדם הטובים ואם רעים חס ושלום שכל מעשיו ועניניו נרשמים מאליהם כל אחד במקורו ושרשו... לזאת אין שייך וותרנות בזה" [נפש החיים שער א, פרק יב]. בעל 'נפש החיים' מסביר כאן, שבעצם בריאת העולם נקבע שמעשי האדם הם עצמם יהיו הגורמים למה שיקרה בעולם, ולכן העונש הוא תוצאה ישירה של מעשי האדם ולא חלילה עונש ונקמה של הקב"ה.

שאלות לדין

- א. מה זה "להיות יהודי טוב"? האם יש מושג כזה בכלל?
- ב. מדוע אסור לומר שהקב"ה ותרן ואילו מהאדם יש דרישה לוותר לפעמים?
- ג. מדברי המהר"ל יוצא שהיושר והטוב מגדירים זה את זה. ניתן לומר זאת גם על רחמים ואכזריות. חישבו על עוד זוג מידות נוסף והסבירו את הקשר ביניהם.

לע"נ שמעון בן איז'ה מלכה ד"ל

וַיִּמָּה שְׁאָמַר: לְמָה הוּא טוֹב? בְּשִׁבִיל שֶׁהוּא יִשְׂרָאֵל, וְלְמָה הוּא יִשְׂרָאֵל? בְּשִׁבִיל שֶׁהוּא טוֹב, טוֹב עִם יִשְׂרָאֵל רָצָה לוֹמַר פִּי ה' יִתְּבַרְךָ הוּא טוֹב מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִיִּטִּיב אֶל הַכֹּל, וְלֹא שֶׁהַטוֹב הֵזֶה בְּלֹא טַעַם, שְׂאֵם יְהִיֶּה ה' יִתְּבַרְךָ מִיִּטִּיב לְבְרִיּוֹת וְלֹא הֵיךָ טַעַם אֶל הַטוֹב - אֵין זֶה רְאוּי שִׁיִּקְרָא טוֹב. כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זְכָרֹנָם לְבְרָכָה: כָּל הָאוֹמֵר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְתָרַן - יִתְּרוֹ לוֹ חַיִּי* (בבא קמא ג, א), וְלֹא נִקְרָא זֶה טוֹב, שְׂאֵין מִדַּת הַיִּשְׂרָאֵל נֹתֵן זֶה לְוִתֵּר בְּחֻצָּם, וְלִכְּךָ אָמַר: לְמָה הוּא טוֹב בְּשִׁבִיל שֶׁהוּא יִשְׂרָאֵל, כְּלוֹמַר שֶׁהַיִּשְׂרָאֵל עִם הַטוֹב.

וְכֵן מָה שְׁאָמַר: לְמָה הוּא יִשְׂרָאֵל? בְּשִׁבִיל שֶׁהוּא טוֹב, רָצָה לוֹמַר שֶׁה' יִתְּבַרְךָ יִשְׂרָאֵל, וְלֹא שֶׁהַיִּשְׂרָאֵל שֶׁמַּעֲמִיד ה' יִתְּבַרְךָ מִדַּתוֹ עַל תְּכֵלֶת הַדִּין וְלִכְלוֹת אֶת הַבְּרִיּוֹת, שְׂאֵין רְאוּי שִׁיִּקְרָא זֶה יִשְׂרָאֵל, כִּי אֵין אֶפְשָׁר שִׁיְהִי הָעוֹלָם קַיָּם כְּפֶאֱשָׁר יְהִיֶּה ה' יִתְּבַרְךָ נוֹהֵג בְּמִדַּת הַדִּין לְגַמְרִי? אֲבָל לְמָה ה' יִתְּבַרְךָ יִשְׂרָאֵל? מִפְּנֵי שֶׁהוּא טוֹב, שְׂעַם הַיִּשְׂרָאֵל הוּא הַטוֹב וְזֶהוּ הַיִּשְׂרָאֵל הַגָּמוּר כְּפֶאֱשָׁר עִם הַיִּשְׂרָאֵל הַטוֹב.

ישר עם טוב

ביאורים

א. החכמה והנבואה מבטאות את העקרונות והכללים של העולם הרוחני. כמו שעולם הטבע מגיב מיד על כל חריגה מהכללים ואינו מקבל התנצלות, כך מבחינתם גם עולם הרוח. אין שום אפשרות לאדם לתקן את החטא, אלא נגזר עליו לסבול ולהיפגע כתוצאה ישירה ממעשיו הרעים. החכמה מתארת את החיסרון שגרם האדם בעולם שה' ברא. העולם מושגת על הרמוניה וסדר רוחני, כך שכל היצורים שבו ממלאים את תפקידם נאמנה. האדם שחטא, בחר שלא להיות נאמן לתפקיד שנועד עבורו, ובזה הוא הפר את האיזון השורר בבריאה. פריצת המסגרת הזו גורמת לפגיעה בשלמותו של האדם, ולכן הוא סובל ומתייסר. הנבואה מתארת את החיסרון בכך שהאדם סטה מרצון ה'. רצונו של ה' הוא טוב ושלם, ולכן אין מקום בעולם שהוא ברא, למציאות שאינה עולה בקנה אחד עם רצונו. לפי הנבואה, לאדם שחטא אין זכות קיום, כי לא ייתכן שיהיה רוע וחוסר שלמות ביצירה אלוהית. לכן אין להסתפק במנת ייסורים שתבוא על האדם, אלא הוא צריך לעבור מן העולם לגמרי.

ב. התורה מבטאת את ההדרכה שנמסרה לאדם, כדי ללכת בדרך הישר. כל מטרת התורה היא להיטיב עם האדם, ולהתוות עבורו את אורח החיים המתאים והמדויק ביותר עבורו. התורה לא מסתפקת בניסוח הכללים, אלא מנגישה אותם עבור האדם עם כל מגבלותיו. לכן היא לא מוכנה להביט באדישות על הכשלונות שלו, אלא רוצה לסייע לו לתקן את הנזק ולהבריא. אולם גם התורה לא מסתפקת בהרהורי חרטה, אלא דורשת פעולה מעשית, הבאת קרבן, שבזה האדם מתקרב לה' וכך מכפר על חטאיו.

רק ה' לבדו, מעניק את מלוא החשיבות לכוח הרצון של האדם. הוא מכיר במרכזיות של הרצון בתוך האישיות של האדם, ובמידת ההשפעה שלו על התפקוד של כל כוחות החיים. ה' מודד את האדם על פי רצונו, וזהו הסוד של התשובה. כשהאדם מתחרט על מעשיו ומעדיף שלא היו באים לעולם, הוא מעיד על רצון טהור ונקי שנמצא עמוק בתוכו, ובכוחו להעלות אותו על דרך המלך.

הרחבות

• כיצד הקרבת הקרבן קשורה לכפרה על החטא?

יביא אשם ויתפפר, שגה תקון של החוטא. ביום השמיני למילואים, כאשר מסופר איך אהרון הכהן זכה להתחיל לעבוד את עבודת המשכן, נאמר: "ויקרב אהרן אל המזבח" [ויקרא ט, ח], מילים אלו מיותרות, לכאורה, לשם מה עלינו לדעת שאהרון קרב אל המזבח? האור החיים הקדוש, בפירושו לפסוק זה, הסביר שמילים אלו רומזות לכך שהאדם צריך להרגיש בהקרבת הקרבן כאילו הוא עצמו המוקרב: "ירמוז לדבריהם ז"ל שאמרו שאלו לנבואה חוטא מה עונשו אמרה הנפש החוטאת היא תמות, ולצד רחמי ה' אמר יביא קרבן, שעיקר מעשה הקרבן היא מחשבת המקריב כי הוא החייב בכל המעשה אשר יעשה בקרבן ההוא ליזבח ולהשרף על האישים והיתה לו מחשבה זו לכפרה, והוא אומר ויקרב אהרן אל המזבח פירוש הוא עצמו הכין לשום אשם נפשו, וקרב למזבח פירוש לזביחה לאישים, ועשה השחיטה במקומו לעגל לצד רחמי ה' שנתרצה להביא חליפתו".

במקום אחר, כתב המהר"ל שהקרבת הקרבן היא ההשבה וההתקרבות של האדם לקב"ה: "כי התמידים שצוה השם יתברך להודיע כי העולם הזה הוא שב ומתקרב אל השם יתברך ואם לא היה שב אל השם יתברך לא היה אל העולם קיום בעצמו... ולפיכך יש לאדם להקריב קרבן אל השם יתברך כי הקרבן הוא השבה והתקרבות אל השם יתברך" [נתיב העבודה פרק ג].

אדם המרגיש כאילו בהקרבת הקרבן הוא מקריב את נפשו, מעלה את העולם ומחברו לשורשו כנגד הניתוק שנוצר בשעת החטא.

שאלות לדיון

א. כתוב "כל התורה היא תיקון האדם" וגם "תורת ה' תמימה משיבת נפש" הסבר את הקשר ביניהם.

ב. נסה לתאר מה זה "לב נשבר ונדכה"? מה חש האדם במצב כזה?

לעילוי נשמת מרת מסודי בת מרי עמאר ע"ה

להצלחת דוד שמשון בן שלמה הלוי

ואמר: שאלו לחכמה: חוטא מה ענשו? והשיבה: "חטאים תרדף רעה", וזה פי החטא הוא חסרון בעולם, ואין ראוי שיהיה נמצא חסרון בעולם, ולכך תרדף אותם הרעה להאבדו מן העולם, ומכל מקום אין החכמה אומרת: "הנפש החטאת תמות", כי נמצא בעולם הרע גם כן,

אבל הנבואה שיהיא מן ה' יתברך, ואין דבר רע יורד מלמעלה, לכן הנבואה אומרת: "הנפש החוטאת תמות", שלא יהיה נמצא החוטא שהוא רע כמו שלא נמצא רע למעלה.

ואמר: שאלו לתורה: חוטא מה ענשו? והתורה שיהיא תקון האדם, שיהי כל התורה היא תקון האדם, וגם בזה התורה היא תקון האדם, ולכך התורה אומרת: יביא אשם ויתפפר, שגה תקון של החוטא,

אבל ה' יתברך אומר שיעשה תשובה, כי החוטא אשר יש לו לב נשבר ונדכה על חטאו - תשובת ה' הוא יתברך מקבלו בשביל זה, וזהו מידת ה' יתברך.

ביאורים

בבית המקדש נעשו עבודות גשמיות רבות, כמו העלאת לחם על השולחן, הדלקת נרות, אכילת בשר, כמו שכל אדם רגיל לעשות בגופו ובביתו הפרטי. החידוש שהיה בבית המקדש הוא, שכל הפעולות שנחשבות בדרך כלל לצורך קיומי, נעשו בקדושה ולשם שמים בלבד. במרכז עבודת המקדש נמצאת עבודת הקרבנות, שבניגוד לשאר העבודות שמסמלות את חיבור החיים אל הקדושה, הקרבנות מסמלים את ביטול החיים אל הקדושה. יש דמיון בין התשובה לבין עבודות המקדש, בכך שהאדם רותם את חייו בשביל לקדש את השם. הדמיון הפשוט ביותר הוא ביחס לקרבנות, כיוון שבעל התשובה מבטל את האישיות שלו. כשהוא מצטער ומתחרט על מעשיו, הוא מכריז על כשלון אישי, ומודה בחולשותיו. מעתה הוא מוכן לוותר על רצונו ומאווייו, ובזה הוא מקריב את העצמיות שלו לה'. אולם יש גם דמיון רחב יותר לבית המקדש בכללו, כיוון שהאדם כולל באישיותו מגוון של כוחות חיים, כמו חכמה, אכילה ודיבור. אישיות האדם דומה לבית שמכיל חדרים רבים שמיועדים לשימושים שונים. החטא גרם לפגם בכוחות החיים הללו - המשולה לחורבן המקדש, והתשובה מתקנת את הפגמים - והיא משולה לבניין המקדש מחדש. תכלית עבודת המקדש והקרבנות, היא תיקון העולם והאדם. גם כשבית המקדש אינו קיים ועבודת הקרבנות נעדרת, בכוחה של התשובה לחולל שינוי ומהפכה רוחנית בדומה למקדש.

הרחבות

• ההשוואה בין האדם למקדש

פי האדם עצמו נחשב כמו מקדש. רבנו בחיי, כתב על האדם "שהוא עקר הכל שהוא דוגמת המציאות בשלשת חלקיו, ונקרא עולם קטן, והוא נחלק לשלשה חלקים: עולם הדבור, ועולם החיות, ועולם הטבע". בהמשך, חילק רבנו בחיי גם את המשכן וכליו לשלושה חלקים, והשווה ביניהם לבין האדם:

החלק הראשון הוא הכלים הנמצאים בתוך קודש הקדשים - הארון, הלוחות והכרובים, המצויים בפנים ונעלמים מבני האדם, וכנגדם בגוף האדם - עולם הדיבור והראש שהוא מקום החכמה. החלק השני הוא מה שמצוי מחוץ לפרוכת - אהל מועד והכלים שבו: השולחן, המנורה ומזבח הקטורת. וכנגדם עולם החיות, שכל חיותו של האדם תלויה בו - הלב.

והחלק השלישי הוא חצר המשכן ומזבח הנחושת שבו, וכנגדם באדם: "עולם הטבע והוא מהטבור ולמטה כי משם באה ההויה, והוא ראשית הפסד הגוף..." [פירוש רבנו בחיי לשמות כה, ט].

נראה שחז"ל ראו חשיבות בכך שהאדם ילמד עד כמה גדולה מעלתו ועד כמה גדול תפקידו, שהרי הוא, עם גופו הגשמי, עומד כנגד בית המקדש. וממילא, אם ילך בדרך ה', ויעבוד על עצמו לעלות מעלה מעלה בעבודת ה', יוכל להגיע למעלות גבוהות מאד.

שאלות לדיון

1. "שהאדם הוא כמו בית נחשב", מה משותף לאדם ולבית? ומה הופך את הבית למקדש?
2. "ובחי אלוהים רוח נשברה", אם כן למה אנו שואפים לבית מקדש גשמי?

ובמקדש (ולקוי"ש תהלים, רמז תשסו): "זבחי אלהים רוח נשברה" (תהלים נא, ט), אמר רבי יהושע בן לוי: פמה גדולים נמוכי רוח, שבזמן בית המקדש אדם מביא עולה - שֶׁכֶר עולה בידו; מנחה - שֶׁכֶר מנחה בידו, אבל מי שדעתו שפלה - מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב כל הקרבנות, שנאמר: "זבחי אלהים רוח נשברה", ואין תפלתו נמאסת, שנאמר: "לב נשבר ונדכה אלהים לא תבנה". זבדי בן לוי ורבי יוסי בן פטרס ורבנן, חד אמרו, אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, אם תקבלני בתשובה ידע אני ששלמה בני בונה בית המקדש ומקריב כל קרבנות שבתורה, מן הדיו קריא: "זבחי אלהים רוח נשברה היטיבה ברצונה וגו' אז תחפץ זבחי צדק", וחורנא אמרו: מנין לעושה תשובה שמעלין עליו כאלו עלה לירושלים ובנה בית המקדש ומזבח והקריב כל קרבנות שבתורה? שנאמר: "זבחי אלהים רוח נשברה", אמר רבי אבא בר יודן: כל שפסל בבהמה הכשיר באדם, עד כאן.

ופרוש זה, פי מי שיש לו לב נשבר ונדכה, דבר זה נחשב כאלו מקריב עצמו אל ה' יתברך, שהרי זבח רוחו ונשמתו,

ולכך אמר דוד: אם אתה מקבלני בתשובה - מבטח אני שיעמד שלמה ויבנה בית המקדש ומקריב כל הקרבנות, מפני שיצא שלמה מן דוד שהיה מקריב עצמו בתשובה אל ה' יתברך, ולכך אם אתה תקבלני בתשובה אשר התשובה הוא שמקריב עצמו אל ה' יתברך - יצא ממוני בן שהוא יבנה בית המקדש להקריב כל הקרבנות.

ואחר סבר פי האדם עצמו נחשב כמו מקדש, שהאדם הוא כמו בית נחשב, ואם האדם הוא קדוש - נחשב האדם בית המקדש קדוש, ואם חטא - טמא בית המקדש הזה, ולפיכך החוטא שטמא בית המקדש שהוא האדם וחוזר בתשובה - כאלו בנה בית המקדש מחדש והקריב קרבן.

ובלא זה גם בן אמרו: גדולים נמוכי רוח לפני השם יתברך, כמו שמבאר בנתיב הענוה, שנחשב כאלו הקריב קרבן, רק שאין נחשב כאלו בנה בית המקדש, רק החוטא שטמא ובטל בית המקדש נחשב תשובתו כאלו חזר ויבנה אותו והקריב קרבן בתוכו, הוא נמיכת הרוח שיש לכל בעל תשובה.

ביאורים

יש הבדל מהותי בין קרבן בהמה ל'קרבן אדם' על ידי התשובה. כשיש שבר בגוף הבהמה היא פסולה לקרבן, כיוון שמום נחשב כאיבוד חלקי של הגוף, וגוף שאבד חוזר לעפר ומאבד את הקשר שלו עם ה'. לעומת הבהמה, האדם מקריב את רוחו ולא את גופו. כאשר הרוח אובדת לגמרי מהגוף, היא חוזרת למקורה האלוהי, ולכן כשעולם הנפש של האדם שבור, הוא דווקא מתקרב לה'.

הענווה מלמדת, שתכלית האדם היא בכך שהוא ממלא את התפקיד שה' נתן לו. לאדם אין חשיבות ומשמעות מצד עצמו, אלא כשליח מאת ה' לפעול בעולמו. הענווה משולה לכלים שבורים, שאין להם ישות עצמית, אלא הם משמשים כחומר גלם עד שבעל המלאכה יחליט לתת להם צורה וזהות, וכדי לבטא זאת, נאמר במדרש שה' משתמש בכלים שבורים. בעל הענווה אינו מייחס חשיבות לעצמו, אלא מבטל את עצמו לעומת רצון ה', ולכן הוא קרוב לה'. כמו כן הוא מסוגל לעשות תשובה, כי הוא אינו חושש להודות בכישלונו, ולא מרגיש שהוא מאבד את מעלתו בכך שיש לו חסרונות.

המדרש מתאר שלדעת החכמה, הנבואה והתורה אין מקום לתשובה על החטא. המהר"ל הסביר בתחילה, שלדעתם אין בכוחה של התשובה לתקן את החטא. כעת המהר"ל מסביר באופן אחר, שלדעתם אין ראוי לבעל תשובה לעבוד את ה'. החכמה והנבואה מכירות את גדולת ה', ולכן לדעתם אין מקום לאדם שליבו שבור ונרכה לבוא לפני ה'. רק לאדם שלם ברוחו ובנפשו ראוי להתקרב לפני ה' ולעבודו, אבל בעל תשובה הוא מדוכדך ובעל שפלות עצמית. רק ה' בעצמו חידש, שאין זה פגם לכבודו שיעבדו אותו אנשים בעלי שברון לב, ואדרבה באנשים כאלו במיוחד הוא חפץ, כיוון שהם מבטלים את כל חייהם לרצונו.

הרחבות

• מעלתם של בעלי תשובה

הפלי הנה שבור אני משתמש בו. עלינו לשים לב, שהמשל שהביא המהר"ל פותח בכך שתפקידו של האדם היה לשמור על הכלי שנתן לו המלך, שלא יישבר, ומסיים בכך שהמלך אמר שהוא משתמש בכלי שבור. לפי זה, ניתן להסביר שהקב"ה אמנם הטיל על האדם להתרחק מן החטא, שהרי החטא הוא דבר חמור מאד שעל האדם לברוח ממנו כל ימי חייו, ובכל זאת, לאחר שהאדם חטא, ישנה מעלה מיוחדת בעצם הכלי השבור, בעצם המצב בו האדם נמצא כשיש לו אפשרות של השתלמות, של התגברות על הנפילות ושל עלייה כלפי מעלה.

נראה שזהו עומק שיטתו של רבי אבהו בגמרא: "דאמר רבי אבהו: מקום שבעלי תשובה עומדין - צדיקים גמורים אינם עומדין" [ברכות לד:]. המילה 'בעל' בביטוי 'בעל תשובה' היא כמו בביטוי - 'בעל לשון הרע', כלומר, אדם הקבוע ועסוק בכך, וכן 'בעל תשובה' הם העוסקים תמיד בתשובה [דיוקו של הרב צבי יהודה הכהן קוק, נדפס בספר מאורות הרא"ה לירח האיתנים, מאמר נתיב מהלכי התשובה].

מי שזוכה להיות עסוק כל ימיו באותה השתלמות מתמדת של הכלי השבור, זוכה לאותה מעלה עליונה שהיא למעלה ממעלת הצדיקים.

שאלות לדין

א. לפי המשל, מדוע אותו אדם היה צריך לעבור אצל החכם, קרובי המלכות והאומן. איזה תשובה היה מקבל מהמלך אם היה הולך אליו בלבד?

ב. "הכלי הזה שבור אני משתמש בו". כיצד אפשר להסביר שימוש בכלי שבור?

ואמר רב אדא: כל שפסול בבהמה כשיר באדם, פרוש, כי הבהמה פסול שפלה פאשר יש מום בגופה, מפני שהמום הוא תחלת אבוד הגוף, והגוף פאשר נאבד - הוא חוזר לעפר ואינו קרב אל ה'. יתברר, אבל באדם פאשר רוחו נשברה מפני חטאו, הרוח פאשר נסתלק לגמרי הוא למעלה, כדכתיב: "והרוח תשוב אל האלהים" (סלהת יב, ז), ולכה עולה פאשר נשבר גם כן. ודבר זה הוא הקנהה לשמים, ולכה: "והיחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה".

ומה שאמר פי כלי תשמישו של ה' יתברר פלים שבורים, מפני כי אל ה' יתברר היא כלים שבורים הענוה, שהמדה הזאת היא מדת הפשיטות, ולכה פליו של ה' יתברר שבורים, כי השבור הוא הפשיטות פאשר אין לו שם פליו, פלל, ובשביל כה משתמש השם יתברר בכלים שבורים, ולכה ה' יתברר אומר: יעשה תשובה ויתפפר.

והנה מה שאמרה החכמה והנבואה, משל אל מלה פשר ודם שנתן לאחד פלי לשמור, והפלי נשבר, והוא מצטער על זה מאימת המלה, ולא ידע מה יעשה. לכה הוא שואל חכם אחד מה יעשה, והוא משיב פי דבר זה אינו פבדו של מלה, ואין להשיב לו הפלי כה. ואדם זה לא ידע מה יעשה, ויאמר כי פאולי זה לא ידע הנהגת מלה זה, אלה ואשא אל אחד מקרובי המלכות שהם מפירים את המלה, וכאשר הוא שואל אותו משיב לו, כי אני מפיר את המלה גדלתו ורוממותו, אין ראוי להביא פלי זה לפניו, ולכה אמר פי יש לאבדו לגמרי. והנה לא ידע מה יעשה, ולכה אומר: אלה אל האמן שתקן את הפלי, אוילי ימצא לו תקנה, ובה אל האמן, אמר שיש תקנה לזה הפלי, אבל התקנה קשה גם לא לכל הקלוקלים שבו רק לאחד או לשנים. והנה זה אומר: על כל פנים לא אוכל להיות נקי מזה, אלה אל המלה עצמו, יעשה רצונו מה שיעשה, והנה המלה אמר: הפלי הנה שבור אני משתמש בו, והראשונים שלא אמרו לה כה מפני פבדו עשו ולא מצד הנהגתי, אבל אני משתמש בו כה.

לכה אמר פי מתחלה שאלי לחכמה: חוטא מה ענשו מצד החכמה, והיא אומרת: החכמה מחיב אל החוטא הרע פאשר חטא אל המלה. ואחר כה שאלי אל הנבואה, כי הנביא יודע ומפיר גדלת המלה וכמה גדול מעלתו, לכה אמרה פי מצד הנה אין ראוי אל החוטא רק המייתה לפי גדל חטאו שחטא למלה הנה. ואחר כה שאלי לתורה, כי בתורה ברא ה' יתברר את עולמו (בראשית רבה א, א), וכיין שפה נברא הכל יש גם כן בתורה אחר שחטא ונתקלקל פריאתו, יש בתורה גם כן תקון לאדם. ואחר כה שאלי את ה' יתברר בעצמו, והוא אומר: בכלי שבור אני משתמש פמו שאמרנו, שכל פליו הם שבורים.

אל ה' יתברר היא הענוה - המשתוקק ומידבק בקב"ה הוא בעל מידת הענווה. מדת הפשיטות - שאינו מחשיב את עצמו. שם פלי - הגדרת כלי. מה שאמרה החכמה והנבואה - לעיל, שהחוטא ייענש.

ביאורים

החכמה מסמלת את הכרת החוקים הרוחניים שעליהם מושגת העולם. היא יודעת אילו מעשים הם רעים כיוון שאינם עולים בקנה אחד עם רצון ה' ועם ההרמוניה הרוחנית שמאחדת את כל חלקי הבריאה. הרע נקרא 'חטא' מלשון חיסרון, כמו שאדם מחטיא את המטרה. החטא הוא חיסרון בשלמות הרוחנית, ובאופן טבעי הוא גורם חיסרון גם בשלמות הגופנית. לפי החכמה, חיי האדם החוטא אמורים להיפגע ולהינזק.

הנבואה מסמלת את המבט האלוהי על העולם, ולכן היא לא רק מכירה בפחיתות של המעשים הרעים, אלא גם יודעת לשער את מהות הנזק שהם גורמים. הנבואה מבטאת את מידת הדין, שנחשבת כאמת המוחלטת שתובעת שלמות בלתי מתפשרת מהאדם. לכן לפי הנבואה, האדם החוטא ראוי לכליה, כיוון שאין זכות קיום למי שחורג מרצון ה' שמעניק חיים לעולם ומקיים אותו. התורה מסמלת את הפנייה של רצון ה' אל האדם. היא יודעת שהאדם מועד לחטוא, ואין ציפייה שהוא יעמוד תמיד בכל הדרשות, ולכן היא מכירה ביכולת של האדם לתקן. החטא הרחיק את האדם מה', בכך שהוא המרה את רצונו. על ידי הקרבן, האדם מתקרב אל ה' בחזרה, כדרך טבעו של האדם שהנתינה לאחר יוצרת חיבור וקרבה. האדם מתקן את שורש הקלקול של החטאים שהם הריחוק מה', על ידי הדביקות המחודשת בה' וההתבטלות אליו וכך יש כפרה לאדם על חטאיו.

התורה מתייחסת אל העולם, אבל היא לא נחשבת כחלק ממנו. מצוות התורה לא תלויות בהבנה של האדם, ואינן מושפעות ממנו. התורה מגישה לאדם את רצון ה' הנבדל שבא לידי ביטוי במצוות, והן נועדו לרומם את האדם הנתון בגוף ובעולם גשמי למדרגה רוחנית עילאית. דווקא משום שהתורה מסמלת על העולם 'מלמעלה', היא מאפשרת את התיקון והכפרה על החטא. מבחינת התורה, יש הבדל מוחלט בין עולם הרוח לעולם החומר, ולכן היא מכירה בניגודיות שיש ביניהם. החטא נובע מהפער ומההתמודדות שבין העולמות. החטא נובע מהכפיפות של האדם בפני החלק הגשמי שבו, ולכן יש מקום לתשובה מצד הכרת האמת בחלק הרוחני שלו.

הרחבות

• הקרבת הקרבן כמביאה לדבקות בקב"ה

מי שמיא קרבן אֶל אֶחָד הוא שָׁב אֵלָיו לְהִדְבֵּק בוֹ. במקום אחר הרחיב המהר"ל בעניין זה: "אף שאין דבר זה (הקרבן) לתועלת השם יתברך מכל מקום האדם מוסר עצמו אל השם יתברך, ואף אם אין מוסר נפשו אליו רק ממון שלו שמקריב אליו קרבן, מכל מקום גם זה נקרא שמוסר עצמו אל השם יתברך כאשר מקריב אליו ממון שלו. ונקרא זה עבודה כי העבד קנוי לרבו והוא וממון שלו הכל לאדון שלו, ולכן כאשר מביא קרבן אליו מורה שהוא שלו כמו העבד שהוא קנוי לרבו" [נתיב העבודה, פרק א].

• המקריב קרבן כאילו הקריב נפשו

כָּאִלּוּ הִקְרִיב אֶת נַפְשׁוֹ. הרב יהושע הרטמן, בהערותיו למהר"ל, הקשה על דברי המהר"ל הללו: "מה הראיה ממה שנאמר 'ונפש כי תקריב' הרי שם חכמים הדגישו שמדובר דוקא במנחה של עני וכלשונם שם: 'מפני מה שנתנית מנחה שנאמר בה 'נפש', אמר הקב"ה מי דרכו להביא מנחה - עני. מעלה אני עליו כאילו הקריב את נפשו לפני'. ומנין לומר שלימוד זה כוחו להביא אף לגבי שאר קרבנות" [מנחות קד:].

ותירץ (על פי המושך חכמה) לשמות יב, כא): "שתיבת 'נפש' האמורה במנחה לרבותא נקט לה שאף על פי שאין במנחה נפש כמו בהמה ועוף מכל מקום הקב"ה מחשיב הדבר לנפש מפאת הממון שהופרש עבור המנחה וקל וחומר הוא לקרבנות בהמה ועופות שיש בהם דין נפש וכמו שנתבאר, ולכך שפיר ניתן ללמוד מהפסוק של מנחה אף לשאר קרבנות" [הערה 128].

שאלות לדין

- בחווייה האישית שלנו - כשאנו מתייחסים לחטא שחטאנו, איך אנו נוטים להתייחס אליו - כמו החכמה או כמו הנבואה? אנו חושבים עליו כשגיאה או כרע?
- איזו תגובה גוררת כל התייחסות? האם התגובה תהיה תסכול על אי היכולת להחזיר את הגלגל לאחור? האם לימוד משגיאות העבר או שמא תהליך פנימי של הטהרות מן הרע?

לעילוי נשמת הילדה יוכבד בת ר' אברהם

אָבֵל יֵשׁ בְּזֶה חֲכָמָה מֵאֵד שֶׁהַחֲכָמָה אוֹמְרֵת: "חֲטָאִים תִּרְדֹּף רָעָה", רְמִזּוֹ כָּאֵן עֲגִין בְּעַל הַתְּשׁוּבָה, וְזֶה כִּי מֵצֵד הַחֲכָמָה כְּאֲשֶׁר יִחְטָא הָאָדָם אֵין סִפֵּק פִּי דְבָר זֶה הוּא רַע מֵצֵד הַחֲכָמָה, לְכֹף אוֹמְרֵת: "חֲטָאִים תִּרְדֹּף רָעָה", כִּי הַחֲטָא בְּעֲצֻמוֹ הוּא חֲסָרוֹן, כְּמוֹ שֶׁהוּא לְשׁוֹן 'חֲטָא' כְּמוֹ: "אֲנֹכִי אֲחַטְּנָה" (בראשית לא, לט); "וְהָיָה אֲנִי וּבְנֵי שְׁלֹמֹה חֲטָאִים" (מלכים א' א, כא), וְכָל חֲסָרוֹן הוּא רָעָה, וּמִפְּנֵי שֶׁרַע נִמְשָׁךְ אַחַר דְּבָר שֶׁהוּא חֲסָר - אוֹמְרֵת הַחֲכָמָה: "חֲטָאִים תִּרְדֹּף רָעָה".

אָבֵל הַנְּבוּאָה שֶׁהִיא לְמַעַלָּה מִן הַחֲכָמָה, הִיא גּוֹזֶרֶת דִּין עַל הַחֲטָא, כִּי הַנְּבוּאָה הִיא בְּמִדַּת הַדִּין, וְדִין הַחֲטָא הוּא הַמִּיִּתֵּה, וְזֶה מִשְׁפָּט הַחֲטָא בְּוֹדֵאֵי שֶׁה' יִתְבַּרַךְ גּוֹזֵר עָלָיו הַמִּיִּתֵּה. וּלְפִיכֹף הַחֲכָמָה אֹמְרֵת: "חֲטָאִים תִּרְדֹּף רָעָה", כִּי אֵין הַחֲכָמָה מִשְׁפָּט הַחֲטָא, רַק כִּי רָעָה שֶׁהוּא בְּעוֹלָם יִרְדֹּף אֶת הַחֲטָא, אָבֵל הַנְּבוּאָה שֶׁהִיא מֵצֵד מִדַּת הַדִּין אֹמְרֵת: "נִפְּשׁ הַחֲטָאִים הִיא תְּמוּת".

אָמְנָם כְּאֲשֶׁר שָׁאֲלוּ הַתּוֹרָה: חוֹטָא מַה יַעֲשֶׂה? הַשִּׁיבָה הַתּוֹרָה כִּי יֵשׁ תִּקּוּן אֶל הַחֲטָא לְהִיּוֹת מִסְתַּלֵּק מִן הַחֲטָא עַל יְדֵי קִרְבָּן, כִּי הַקִּרְבָּן הוּא הַשִּׁבָּה גַם כֵּן אֶל ה' יִתְבַּרַךְ כְּמוֹ הַתְּשׁוּבָה, שֶׁהִרִי נִקְרָא קִרְבָּן, כִּי מִי שֶׁמִּבִּיא קִרְבָּן אֶל אֶחָד הוּא שָׁב אֵלָיו לְהִדְבֵּק בוֹ מֵצֵד שֶׁהוּא מִקְרִיב אֵלָיו קִרְבָּן, וְכֵאֲשֶׁר הוּא שָׁב אֶל ה' יִתְבַּרַךְ אַחַר שֶׁהָיָה מִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ יִתְבַּרַךְ עַל יְדֵי חֲטָא - יֵשׁ כָּאֵן כְּפָרָה וְסְלוּק עוֹוֹן.

וְדָבָר זֶה מֵצֵד הַתּוֹרָה, כִּי מֵצֵד הַתּוֹרָה יֵשׁ לְאָדָם סְלוּק מִן הַחֲטָא, מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה הִיא שְׂכָל נְבִדְלָה מִן הַגִּשְׁמִי, וְכָל חֲטָא בְּשִׁבִיל שֶׁהָיָה נִמְשָׁךְ אַחַר הַגִּשְׁמִי, וּלְפִיכֹף מֵצֵד הַתּוֹרָה הַשְׂכִּלִית יֵשׁ תִּקְנָה אֶל הַחֲטָא לְצֵאת לְאָדָם מִן הַחֲטָא הַדְּבֵק בְּאָדָם מֵצֵד הַגִּשְׁמִי, וּלְפִיכֹף אֹמְרֵת תּוֹרָה: 'בִּיא אֲשֶׁם וְיִתְפַּפֵּר, כִּי כְּאֲשֶׁר מִקְרִיב הָאָדָם קִרְבָּן - מִקְרִיב עֲצֻמוֹ אֶל ה' יִתְבַּרַךְ כְּפִי אֲשֶׁר נִתְרַחֵק מִן הַשֵּׁם יִתְבַּרַךְ.

וּלְפִיכֹף בְּקִצַּת קִרְבָּנוֹת כְּתִיב: "וְנִפְּשׁ כִּי תִקְרִיב מִנְחָה" (ויקרא ב, א), וְדָרְשׁוּ זְכָרוֹנָם לְבָרְכָה: כְּאִלּוּ הַקִּרְיָב אֶת נַפְשׁוֹ (מנחות קד, א), וּלְפִיכֹף עַל יְדֵי קִרְבָּן מִקְרִיב עֲצֻמוֹ אֶל ה' יִתְבַּרַךְ כְּפִי הַרְחִיק שֶׁנִּתְרַחֵק מִמֶּנּוּ עַל יְדֵי הַחֲטָא, וְלִכְּפֹף הַתּוֹרָה שֶׁהִיא שְׂכָל נְבִדְלָה לְגִמְרֵי, יֵשׁ לְאָדָם תִּקְנָה לְהִסְתַּלֵּק מִן הַחֲטָא.

אֵין וּבְנֵי שְׁלֹמֹה חֲטָאִים - אם לא יתמנה שלמה למלך נהיה חסרים. **אֵין הַחֲכָמָה מִשְׁפָּט הַחֲטָא** - החכמה אינה גוזרת עונש אלא מתארת תהליכים בחוקי המציאות. **וְנִקְרָא קִרְבָּן** - לשון התקרבות. **הַתּוֹרָה הִיא שְׂכָל נְבִדְלָה** - התורה היא רוחנית נשמית.

ביאורים

התורה מבחינה באופן חד בין הגוף לבין הנשמה. היא מכירה בכך שהחטא נובע מצד כוחות הגוף שגרמו לאדם להשתעבד לתאוות חולפות. לכן התשובה אפשרית מצד הנשמה שיודעת שתכלית החיים היא הדביקות בה'.

לעומת התורה, החכמה והנבואה הן חלק מובנה מהעולם הזה. החכמה מבטאת את השכל האנושי הנעלה והעדין ביותר, והנבואה מבטאת את האישיה הנעלית ביותר שה' מודיע לה את רצונו. החכמה והנבואה מביטות על הגוף והנשמה כמכלול אחד, ולכן מבחינתם החטא הוא חלק בלתי נפרד מהאדם. אין אפשרות להפריד בין חלקי האישיה שלו, ולשייך את החטא רק לכוחות הגוף, אלא החטא מכתים את כל ישותו של האדם. ההסתכלות הזו מחייבת, שלא תהיה אפשרות לאדם להתנתק מהחטא, ואין מנוס אלא מקבלת עונש שמשקף את החיסרון הרוחני שהאדם יצר.

ה' הוא מקור החיים של כל הנבראים, ולכן מבחינתו אין צורך בפעולה ממשית כדי להתקרב אליו, כדוגמת הקרבת הקרבנות שלדעת התורה. די בכך שהאדם יחזור לעצמו, לשורש חייו, ובוזה הוא ישוב לה' ויתקרב אליו. כשהאדם יברר לעצמו מדוע הוא נמצא בעולם, ומה תפקידו, הוא יחשוף את הנקודה הפנימית שמעניקה לו חיים, וימצא את ה' בקרבו. הצער על החטא, מגלה לאדם את הרצון הטהור שנמצא בתוכו, שמתמוזג עם רצון ה'. התשובה - משיבה את האדם אל מקורו ושם הוא כבר דבק בה' מאליו.

הרחבות

• התורה כתבלין ליצר הרע ולחטאים

פי התורה מדרגה פשוטה האדם מן הגשמי, ובזה הוא סלוק החטא. חז"ל אמרו שהפתרון למלחמה ביצר הרע יבוא לאדם על ידי לימוד התורה: "ת"ר: ושמתם - סם תם, נמשלה תורה כסם חיים; משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו, ואמר לו: בני, כל זמן שהרטיה זו על מכתך, אכול מה שהנאתך ושתה מה שהנאתך, ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואין אתה מתיירא, ואם אתה מעבירה הרי היא מעלה נומי (אבעבועות); כך הקדוש ברוך הוא אמר להם לישראל: בני, בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה - אין אתם נמסרים בידו, שנאמר: הלא אתם עוסקים בתורה - אתם נמסרים בידו, שנאמר: לפתח חטאת רובץ... תנא דבי ר' ישמעאל: בני, אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח, ואם ברזל הוא מתפוצץ, שנאמר: הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע, אם אבן הוא נימוח; שנאמר: הוי כל צמא לכו למים, ואומר 'אבנים שחקו מים' [קידושין ל:].

לפי דברי המהר"ל, יהיה מובן יותר עומקם של דברי חז"ל הללו. אדם הנמצא בתוך מציאות של עיסוק בתורה (ובפרט אם משך את יצרו לבית המדרש, מקום שכולו לימוד תורה), יכול להתרומם מעל למציאות הגשמית, ומעל יצרו הרע, כך שממילא יצרו הרע "יתפוצץ", ומדבקות בחטא יעבור האדם לדבקות בדברים רוחניים.

שאלות לדיון

- "שמצד כי הנמצאים כולם תלוי בו שבים אליו", האם יש תשובה לגוי?
- "כי ראוי אל החוטא הרע כי דבק בו הרע", אותו אדם עשה גם מעשים טובים. כיצד ייתכן שהוא דבק גם ברע וגם בטוב?

ולא היה תקנה זאת אל החכמה שהיא חכמה בלבד. שאין החכמה הנהגה הנבדלת לגמרי ייחודיות התורה מן הגשמי כמו שהיא התורה שהיא שכל נבדל לגמרי, וכן אין הנבואה השגה נבדלת מן הגשמי, ולפיכך מצד אלו שתי מדרגות אין פאן סלוק חטא אפשר הוא החטא מה שהיה החוטא נמשך אחר הגשמי, אבל התורה שהיא שכל נבדל מן הגשמי לגמרי, לכה מצד מדרגות התורה יש פאן סלוק חטא אל האדם שהיה נמשך אחר הגשמי.

ולפיכך החכמה היתה אומרת: "חטאים תרדף רעה", פי ראוי אל החוטא הרע, פי דבק בו הרע ורודף אחריו הרע, אף על גב שלא היתה גזרת משפטיו לגמרי, רק שמתחיל אל החוטא הרע. אבל הנבואה שהיא מצד מדת הדין היתה מחייבת משפט החוטא לגמרי מפל וכל לומר: "נפש החטאת היא תמות". אבל פאשר שאלו לתורה השכלית הנבדלת מן הגשמי, התורה אומרת: יביא קרבן ויתכפר מחטאו, פי התורה מדרגה פשוטה האדם מן הגשמי, ובזה הוא סלוק החטא כמו שהתבאר.

ואמר: שאלו להקדוש ברוך הוא: חוטא מה ענשו? והוא יתברך אומר: יעשה תשובה ויתכפר. ובאור זה, שמצד פי הנמצאים כלם תלוי בו שבים אליו, פי כן הנמצאים שבים אל ה' יתברך, פי אין להם קיום בעצמם כמו שהתבאר, וזה החוטא פאשר הוא פורש מחטאו ושב אליו יתברך - ה' יתברך מקבל אותו, פי זהו מצד מדת ה' יתברך שהוא מקבל כל הנמצאים שהם שבים אליו, ולכך הקדוש ברוך הוא אומר: יעשה תשובה ויתכפר, פי מצד ה' יתברך החטא מסתלק, ויש לה להבין עוד בענין זה פי אי אפשר לפרש יותר.

הכל שב אל ה'

